

ADALÉKOK A NEMZETTUDAT MÚZEUMI DOKUMENTUMAIHOZ A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI MAGYARORSZÁG ISKOLAI OKTATÁSÁBAN

Magyarország történetében a vesztes első világháborúval, a forradalmakkal és a trianoni békediktátummal drámai változás következett be, amely nemcsak materiális veszteségekben volt mérhető, hanem súlyos társadalmi gondokban, s egyre veszélyesebb politikai gondolkodásban és gyakorlatban is kifejeződött.¹

A bel- és külpolitikai viszonyok alakulása 1919. augusztus 1-je után sürgetővé tette a társadalmi rendszer konszolidációját, amelyben kiemelt szerep jutott a közoktatás-politikának. Első lépésként a tanácsköztársaság összes, az iskoláztatásra vonatkozó intézkedésének hatályon kívül helyezésére került sor, s vizsgálatot rendeltek el a tanszemélyzet bolsevizmus alatti magatartásával kapcsolatban.²

Huszár Károly és Haller István vallás- és közoktatásügyi miniszterek már a "kereszténymemzeti" gondolat jegyében fogalmazták meg a rendszer művelődéspolitikai irányelveit.

A magyar újnacionalizmus, amelynek gyökerei a századfordulig nyúlnak vissza, 1919 és 1921 között leplezetlen nyersséggel öltött testet. A legelső intézkedések közé tartozott a vallásoktatás tárgyában 1919. szeptember 15-én kiadott 5008/1919. VKM sz. rendelet. A kötelező vallásoktatás visszaállításával³ a kurzus nem pusztán a korábbi valláserkölcsi nevelési alapok megszilárdítását kívánta elérni, hanem a hitoktatás minőségileg és szervezetenként új mechanizmusát tette a nevelés gerincévé.⁴

A nemzetnevelési program lényege a baloldali szemlélettel egységesen szembenálló, a különböző kultúrpolitikai koncepciók átmeneti kompromisszumaként a nacionalizmus mesterséges szítása⁵, a militarista gondolat népszerűsítése lett, ami már az 1920-21. években intézményes formákat öltött.

A trianoni békeszerződés traumát okozott, mivel Magyarország lakóinak száma 18 millióról 7,6 millióra, területe 282000 km²-ről 93000 km²-re csökkent. A 16929 népiskolából 6435, a 229 középiskolából mindössze 109 maradt meg. Elcsatolt területre került a kolozsvári és a pozsonyi egyetem⁶. A nemzetiségek mellett 3 millió magyar lakos vált ki az országból, s elvesztek azok a területek és városok, amelyeknek a monarchia idején kiemelkedő gazdasági, és kulturális szerepük volt.

Érthető, hogy nem volt olyan társadalmi osztály, réteg vagy csoport, amely a trianoni határokba belenyugodott volna, s nem volt olyan politikai párt, amely ne követelte volna a revíziót.⁷

Az 1920. évi 154490/1920. VKM VII/a. sz. miniszteri rendelet a hazafias szellemnek az iskolák útján való ápolását és erősítését írta elő. 1920. október 27-én a "nemzeti imáról" szóló rendelet is megjelent:

*"Hiszek egy Istenben
Hiszek egy hazában,
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarországot feltámasztásában.
Ámen."*

Ez a Magyar Hiszekegy a Területvédő Ligák Szövetségének imája volt, amit minden alsó- és középfokú tanintézetben minden nap a tanítás megkezdésekor és az utolsó óra végén a tanárok kötelesek voltak a tanulókkal együttesen elmondani.⁸

A nevelés nemzeti szellemiségének erősítését szolgálta az is, hogy a tankönyvekben, füzetborítókön az irredentizmus és a szomszédok elleni uszítás jelszavai: a Magyar Hiszekegy, "Nem, nem, soha!", "Csonka Magyarország nem ország, Egész Magyarország mennyország!" állandósultak. A Laczkó Dezső Múzeum adattárában őrzött,

a Veszprém vármegye elemi iskoláiból származó füzetek, atlaszok, fotók e szellemiség korszakot végigkísérő tárgyi bizonyítékai.⁹

A militarizmus kultúrpolitikai érvényesítését célozta az 1921-ben hozott rendelet a cserkészmozgalom támogatására és az 1921. LIII. tv., amely a testnevelésről rendelkezett.¹⁰

Az 1919. szeptember 21-én harmadik alkalommal megalakult Magyar Cserkészszövetség alapszabályai a magyar cserkészmozgalomban a "nemzeti eszme" szolgálatának elsődlegességét és az Istenhez való hűséget hangsúlyozták. A cserkészetet számításba vették mindazok, akik a magyar serdülő ifjúság (elsősorban fiúk) katonai előképzését, "keresztény-nemzeti" nevelését előkészítették, nem utolsósorban a katonai kormányzat, a Hadügyminisztérium.¹¹

Az újjászervezett cserkészmozgalom életében a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumnak és az iskolának kitüntetett szerep jutott. A VKM a minisztériumon keresztül, az iskolahálózaton és a pedagógus karon át egyaránt döntően befolyásolhatta a mozgalom anyagi és erkölcsi támogatását. A tankerületek már 1921. decemberében megkapták az utasítást a cserkészcsapatok szervezésére, s a körrendeletben a cserkészotthonok létrehozását is sürgették.¹²

A veszprémi kegyesrendi gimnázium már ez évben megalakította a 126. Szt. Imre cserkészcsapatát, amelynek 20 éves jubileumi krónikája a mozgalom lényegének hű példája.¹³

A trianoni békeparancs a magyar hadsereg majdnem teljes lefegyverzését írta elő, és tiltotta az általános hadkötelezettséget. E kiszolgáltatott helyzet enyhítését is célozta a törvény, amikor a fiatalok eredményesebb fizikai felkészítését, a kötelező testnevelés idejének meghosszabbítását írták elő. Azzal, hogy az iskolát elhagyó fiatalok - férfiak esetében 21 éves korig - számára is kötelezővé tették a testnevelés meghatározott formáit, megalapozták a leventemozgalom elindítását.¹⁴

A szervezett testgyakorlásban való részvételt mindenütt szigorúan ellenőrizték, s aki a leventeegyesületen belül a rendeletnek nem tett eleget, azt 1 millió koronáig terjedő pénzbírsággal sújthatták. Dr. Komjáthy László, Veszprém város polgármesterének 1926. május 29-én kiadott felhívása a törvény szigorának bizonyítéka. A hirdetés szövege a mozgalom célkitűzését is magába foglalja, amikor a fiatalokat a "nemes célért és hazáért hevülni tudó lélek és a küzdelmeket játszi könnyedséggel bíró edzett test megszerzésére" buzdítja.¹⁵

A nemzettudat új tartalma

Az iskolapolitikát is átható neonacionalizmus a bethleni konszolidáció idején Klebelsberg Kuno kultuszminiszter (1922-1931) jóvoltából mérsékelt formában nyilvánult meg.¹⁶ A revíziós propagandában a békés művelődési verseny, Magyarország kultúrfölényének szuggesztív gondolata került előtérbe.¹⁷ Klebelsberg kultúrnationalizmusa új tartalmú nacionalizmust takart. Azt vallotta, hogy a súlyos politikai és gazdasági helyzetbe taszított, európai tekintélyében mélyre süllyedt ország számára egy újszerű nemzeti érzés kibontakoztatása szükséges. Ennek alapja az a felismerés, miszerint a magyarság ezer esztendő kultúrájával felette áll a trianoni békeszerződés nyomán létrejött szomszédos országok új államalkotó népeinek.¹⁸

Az ország felemelkedésének, az új európai tekintélyszerzésnek egyik nagyon fontos tényezőjévé az új tartalmú nemzettudat minél szélesebb rétegekre történő kiterjesztésében látta.

Klebelsberg "nemzetnevelési" programját a közoktatáspolitikai területén a művelődési intézményrendszer megreformálásával és az új körülményeknek megfelelő továbbfejlesztésével kívánta megvalósítani. A tartalmi változást a tudomány területén végbement gyors fejlődés is ösztönözte. Az általa elindított iskolareform az oktatási-nevelési intézményrendszer egészét érintette.

Klebelsberg 1925-ben új, modern, a korszerű európai reformpedagógiai törekvések minden pozitívumát érvényesítő tantervet vezetett be a hatosztályos elemi népiskolákba. Az új tantervet áthatotta az a törekvés, hogy "a népiskola alsó négy osztályában a nemzet minden tagja megkapja azokat az ismereti és érzelmi elemeket, amelyekből később a nemzeti összetartozás érzése, a nemzeti feladatok ismerete, a közös munkában való részvétel kifejlődhetik... Minden tantárgy, de különösen a magyar nyelv, történelem, földrajz tanításában lehetünk nagy hatással a gyermekekre".¹⁹ Az iskolai műveltség fogalmának és tartalmának elsősorban a nemzeti tárgyakon, a történelmen, a földrajzon keresztül történő átértékelése a tankönyvekben hamarosan megjelent.

A Nagy-Magyarország credójával való azonosulás nemcsak a tanórák, de az iskolai kiállítások hangulatát is áthatotta. Ezek elmaradhatatlan része a főhelyre kitett térkép a megcsönkített ország határainak kiemelésével, amelyet revíziós jelszavakkal vettek körbe. A vaszari római katolikus

elemi iskola tanügyi kiállításáról 1930-ban készült fénykép jól dokumentálja ezt a hangulatot.²⁰

Klebelsberg miniszternek is része volt annak az 1927-ben hozott törvénynek a létrejöttében, amely "március tizenötödikének nemzeti ünneppé nyilvánításáról" szólt. Ennek nyomán rendelkezés jelent meg az ezen a napon az iskolákban tartandó "nyilvános ifjúsági ünnepségről". Ekkor kapott törvényi kötelezést a századforduló óta már sok helyütt megtartott spontán ünnep.²¹ Iskolában ilyenkor magyar ruhában mentek a tanulók.

Klebelsberg Kuno mindent megtett azért, hogy a reális nemzeti önismereten és józan nemzeti önértékelésen alapuló nemzeti önbecslést erősítse. Ezért jelentette meg 1929. január 28-án a nemzeti zászlókultusz elmélyítéséről szóló, 640-05-85. sz. rendeletét is, amelyben a következőképpen határozott: "Elrendelem, hogy az ország összes állami, községi, társulati, magán- és izraelita elemi, nép- és polgári iskoláiban, a felső mezőgazdasági iskolákban, a vezetésem és rendelkezésem alatt álló középiskolákban, továbbá a tanító-, tanítónő-, kisdédvő- képző intézetekben és felső kereskedelmi iskolákban a tanítás közben kínáló alkalmakon kívül évenként egyszer - legmegfelelőbbnek mutatkozik az évmegnyitó ünnepély - az iskola igazgatója vagy valamely tanára (tanítója) hazafias beszéd keretében hívja fel az ifjúság figyelmét a nemzeti zászlónknak a nemzet életében való jelentőségére. Ugyanezen alkalommal az egész ifjúság tisztelgő menetben vonuljon el a nemzeti zászló előtt. Elrendelem azt is, hogy az ifjúság, bárhol találkozzék a nemzeti lobogó alatt felvonuló katonasággal, tiszteletadás jeléül álljon meg, forduljon arccal a nemzeti lobogó felé és a fiutanolók vegyék le kalapjukat."²²

A "keresztény-nemzeti" gondolatot szolgáló kultúrpolitika eszmerendszerét, a neonacionalizmust Klebelsberg az erős európai gondolkodású és műveltségű polgári értelmiségi középosztály kialakításában is fontos eszköznek tekintette. Ez az eszköz azonban korlátozó és kirekesztő is volt, amely a nevelésfilozófiában és oktatáspolitikában egyaránt kifejeződött. Az individualizmussal szemben a kollektívizmus került az egyének fölé emelt nemzet mítoszának erősítésével.

A kor egyik vezető kultúrfilozófusa, Kornis Gyula a kollektívizmus gondolatát propagálta, rámutatva, hogy a "kollektív nemzeti akarat" az egyéni akarat és jellemfejlés eredménye, ha az egyén tudatának alapjául az erkölcsi indítású engedelmesség szolgál. A kor igénye nem a virtus,

hanem a türelem, a kitartás, az engedelmesség, a pontosság, a fegyelem és a szolidaritás.²³

Az új oktatáspolitikai elvek gyakorlati alkalmazásában a pedagógusokra óriási feladatot várt. A nemzet jövőjének sorsát kezükben tartó tanítóknak szigorú feltételekhez kellett igazodniuk, ha azt akarták, hogy álláshoz jussanak, vagy, hogy megmaradjanak pozíciójukban. Szigorú elvárás volt a szakmai-ideológiai továbbképzéseken, rendezvényeken való részvétel, a leventék oktatását pedig egyenesen a tanítói állással együttjáró kötelezettségnek tekintették. Ezt a pályázati hirdetéseknel feltételként, követelményként tüntették fel. Az állás megszerzésénél elengedhetetlen volt a tanító bemutatkozása az iskolaszék egyházi és világi elnökénél, valamint az összes iskolaszéki tagnál. Ha a többséget sikerült biztosítani arról, hogy a gyermekek nevelését feddhetetlen jellemű, hazafias érzelmű, valláserkölcsi alapon megbízható tanító végzi majd, az állásra jó eséllyel lehetett számítani.²⁴

A művelődéspolitikai elvek módosulása

A 30-as évektől a kultúrpolitikában is változások következtek be, amelyek a politikai rendszer arculatán történt túlnyomórészt szélsőjobboldali irányú változásokat követték. A nemzetnevelés átfogó és agresszív programja fordulatot hozott²⁵, amelynek kulturális területű kidolgozásában és érvényesítésében Hóman Bálint (1932-1938; és 1939-1942), az új kultuszminiszter jelentős szerepet játszott.

A totális állam sajátos eszközei között hangsúlyos szerepet kapott a kultúrpropaganda, a társadalom közvetlen ideológiai megdolgozása, az oktatási intézmények "nemzeti érdekű" megreformálása.

Az iskolapolitika új vonásai elsősorban az oktatás szellemében és az állami ellenőrzés fokozásában jelentkeztek. Az oktatás, az ismeretközlés és az erkölcsi, világnézeti és jellemnevelés arányaiban figyelemre méltó változások következtek be. A tananyagban továbbra is központi helyet kapott az 1919-től állandóan hangsúlyozott valláserkölcsi nevelés. Az 1868/1935. sz. eln. VKM rendelet alapján minden más imádság elhagyásával új - az irredenta szellemiséget elhagyó - szöveget vezettek be tanítás előttre és utánra, azzal a felekezeti különbséggel, hogy a katolikus tanulók az ima előtt és után keresztet vetnek. Ezek szövegét pon-

tosította a 108470/1938. VKM-rendelet, amely szerint a tanítás előtti imádságzóveg a buzgó és figyelmes tanulással, a hűséggel, a felebarátsággal, s természetesen az isteni segítség és áldás kérésével volt kapcsolatban. A tanítás utáni imádság hálaadó jellegű lett, s a tanulók áldást kértek szüleikre és tanítóikra.

Istentisztelettel és iskolai ünnepéllyel kellett megemlékezniük a diákoknak október 6-ról, amelyet a 9964/1939. VKM sz. rendelet nemzeti gyásznaprá nyilvánított.

A szintén kiemelt helyen szereplő nemzetismeret gyűjtőfogalmába a magyar nyelv és irodalom, a művészet, a történelem, az újonnan bevezetett gazdasági és társadalmi ismeretek, a föld- és néprajz került.²⁶ A korszak hangsúlyozottan "nemzeti műveltséget" adó intézménytípusa a középiskola lett.

1935-ben a tanügyigazgatási törvény (VI. tc.) bevezetésének az iskolai nevelő- és oktatómunka totális ellenőrzése volt a célja. A törvény által létrehozott szervezet Hóman szerint elsősorban a nevelésügyet és a nagy nemzetpolitikai eszmék (nemzeti egység gondolata, fajszeretet, nemzethűség) megvalósítását szolgálta.²⁷

A kor uralkodó eszméje, az állam, illetve a kultuskormányzat által képviselt ideológiai felfogás mind nyíltabban és markánsabban öltött testet a harmincas évek iskolai dokumentumaiban²⁸, tanterveiben²⁹, s az iskolai nevelőmunkát is érintő mozgalmi tevékenységben. 1941-ben a népiskolák 7-8. osztályában az "állampolgári kötelezettségek"

elnevezésű tantárgyat vezették be annak tudatosítására, hogy a "nemzeti eszmények" megvalósítása érdekében a jó állampolgár részéről fenntartás nélküli kötelezettségeljesítést várnak el.

A totalitárius nevelési törekvések a politikai-katonai cél, a revans érdekében igyekeztek mozgósítani. Az iskola militarizálása egyre nyíltabb formát öltött. Német példára hivatkozva gyarapították az iskolákban - az elemi népiskolától az egyetemekig - a tornaórák számát azzal a nem titkolt szándékkal, hogy az iskolák katonai szolgálatra alkalmas fizikumú ifjúságot neveljenek.

Megnőtt az iskolán kívüli diákmozgalmak, a cserkészlet, mindenekelőtt a leventemozgalom állami támogatása. A leventeképzés célja az volt, hogy "az ifjúságot a hagyományos katonai éretnyekben való nevelés útján a haza védelmének magasztos feladatára testben és lélekben előkészítse."³⁰

Az ifjúság egységes, katonás szellemű nevelését a leventeintézmény hosszantartóan biztosította: a képzést a 1939. II. tc. 12 éves kortól 23 éves korig évente 10 hónapra, heti négy órában mindenki számára kötelezően előírta.

A Trianon utáni Magyarország sajátos bel- és külpolitikai viszonyaiból, gazdasági és társadalmi helyzetéből olyan kultúrpolitika formálódott a két évtized folyamán, amely a korszak végére egy eltorzult, antidemokratikus közoktatási rendszerben öltött testet, ahol az iskolai nevelés a politikai és ideológiai törekvéseket tükrözve a nemzettudat deformálódásának elősegítője lett.

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

LDM = Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém
LDM A = A Laczkó Dezső Múzeum Adattára

BALOGH - IZSÁK - GERGELY - FÖGLEIN 1986 =
BALOGH S. - IZSÁK L. - GERGELY J. -
FÖGLEIN G.: Magyarország története. 1918-
1975. Budapest 1986

FODOR 1982 = V. FODOR Zs.: Adalékok Veszprém
megye falusi elemi oktatásához a dualizmus és az
ellenforradalmi korszak idejéből. VMMK 16.
1982. 245-270.

GERGELY 1989 = GERGELY F.: A magyar cserkészlet
története 1910-1948. Budapest 1989

JÓBORÚ 1973 = JÓBORÚ M.: A köznevelés a Horthy-
korszakban. Alap- és középfokú oktatás. Budapest
1973.

KELEMEN é.n. = KELEMEN E.: Ezeréves a magyar
iskola. Lapok a neveléstörténetről. Pedagógusok
kiskönyvtára.

KELEMEN - SETÉNYI 1994 = KELEMEN E. - SETÉ-
NYI J.: Az oktatási törvénykezés változásai. Ha-
zai és nemzetközi áttekintés. Budapest 1994

KORNIS 1927 = KORNIS Gy.: Magyarország közok-
tatástügye a világháború óta. Budapest 1927

KORNIS 1928 = KORNIS Gy.: Nemzeti szellem a kul-
túrpolitikában. Kultúra és politika. Budapest 1928

KOVÁTS 1989 = KOVÁTS Gy-né: Kultúra és politika
Kornis Gyula közoktatáspolitikai tevékenységé-
ben. Győr 1989

MÉSZÁROS 1996 = MÉSZÁROS I.: Felekezeti népis-
kolai tantervek (1868-1948). Országos Közokta-
tási Intézet 1996

Mt 1978 = Magyarország története. 1918-1945. I-II.
Szerk.: Hajdú T. – Tilkowszky L., Budapest 1978

SZALATSY-FERENCZI 1936 = SZALATSY R. –
FERENCZI I.: Népiskolai egységes vezérkönyvek
14. Történelem, polgári jogok és kötelességek.
Budapest 1936

¹ Mt 1978. I. 360-372.

² FODOR 1982. 256.

³ A tankötelezettségről szóló 1921. XXX. tc. - amely a
6 év elemi és 3 év ismétlő népiszkolára vonatkozott -
kötelezőnek írta elő vasár- és ünnepnapokon az is-
tentisztelet látogatását.

⁴ Mt 1978. II. 863.

⁵ A kor meghatározó eszmei irányzata az iskolapolitika
tekintetében is a liberalizmussal, a polgári progresz-
szó radikális muszával és a konzervativizmussal egya-
ránt szembeforduló, forradalom- és Trianonellenes,
irredenta, antiszemita és antidemokratikus naciona-
lizmus volt. KELEMEN é.n. 34.

⁶ KORNIS 1927.37.

⁷ BALOGH - IZSÁK - GERGELY - FÖGLEIN 1986.
54.

⁸ Mt 1978. II. 864. A Magyar Hiszekegyet a VKM az
1920. évi 114233. V. sz. rendeletével írta elő. Ezt
egészítette ki a 140.844/1921. sz. VKM-rendelet,
amely szerint Papp -Váry Elemérné Hiszekegyét az
iskolai énektanítás keretében megtanítva az ünnepé-
lyeken Szabados Béla dallama szerint kell énekelni.

⁹ Miután a tankönyvekhez és az iskolaszerekhez a leg-
olcsóbban a Hangya Szövetkezethél lehetett hozzá-
jutni, ezért gyűjteményünkben is a "Hangya" Szövet-
kezeti Irkák vannak túlsúlyban. Borítójukon a népi
díszítőmotívumokból összeállított keretben magyar
faluközpont templommal, vagy székely kapu képe
látható kék, zöld, lila, barna színváltozatokban. A lap
utolsó harmadában a Hiszekegy három sora olvas-
ható. A vonalas vagy kockás füzetek hátlapján a
szorzótábla fölött különféle vallási és nacionalista
hangvétel tanácsok, illetve versidézetek találhatók,
többnyire Kiss Menyhért tollából. A hátlapok jobb
alsó sarkába a "Csonka Magyarország nem ország,
Egész Magyarország mennyország" szöveget nyom-
ták:

"Tanács: Szeresd kenyértermő édes magyar földünk.
Magyarok Istenét, aki Úr fölöttünk,
Ki adott kezünkbe győzedelmes kardot,
Ki ezer éven át karjaiban tartott ..." Osváth Gábor
hatodik osztályos, tótvázsonyi tanuló 1935-ből való
számтанfüzete, LDM A 91352.1., illetve:
„Ne csüggedj! Egy nemzet veszthet háborút, csatát,
Csalfa, változó a hadiszerepese;
Ma itt van, holnap más néphez csap át,
Hogy csillagát vagy balsorsát jelentsé.

Akkor borul a mi napunk homályba,

S ragad búsan halálba az út,

Ha nincs jó gazdája, katonája

S nép, mely honért élni-halni tud..."

- Osváth Gábor hatodik osztályos, tótvázsonyi tanuló
1935-ből való magyar nyelvtan füzete LDM A
91.352.1.

¹⁰ Mt 1978. II. 864.

¹¹ GERGELY 1989. 45.

¹² GERGELY 1989. 58.

¹³ A veszprémi kegyesrendi gimnázium 126. Szt. Imre
cserkészcsapatának 20 évi krónikája. 1921-1941.
Veszprém, 1941. LDM A TD 85.108.1.

¹⁴ 1000 éves a magyar iskola 996-1996. 87. A testne-
velés kulturpolitikai, nemzetnevelési, katonai-előké-
szítő fontosságát jelzi, hogy számos rendelet foglal-
kozott e kérdéskörrel, így az 1925. évi 1467. eln. sz.,
a VKM 57964/928. sz., a VKM 820-05-54/1929. sz.
és a VKM 2495/932. eln. sz. rendeletek.

¹⁵ Hirdetés Veszprém r. t. város polgármesterétől.
Veszprém, 1926. május 29. LDM A 66.1089.

¹⁶ Klebelsberg szerint a neonacionalizmus fő feladata
"egy új magyar eszménynek, egy új magyar embertí-
pusnak a kimunkálása, aki keveset beszél és szóno-
kol, de annál többet dolgozik és alkot"; KOVÁTS
1989.18.

¹⁷ Klebelsberg azt vallotta, hogy "a trianoni béke kö-
vetkeztében lefegyverzett Magyarországon a
kultúrtaárca voltaképpen honvédelmi tárca is. Honvé-
delmi tárca olyan értelemben, hogy most elsősorban
a szellem, a művelődés fegyverével kell védenünk
hazánkat, s ezekkel az eszközökkel kell mindig újból
és újból bebizonyítanunk a világ nemzetei előtt, hogy
a magyar viszontagságos életének második ezer esz-
tendejében is életképes, erős és hogy bántani nagy
történelmi igazságtalanság. 1000 éves a magyar is-
kola 996-1996. 90.

¹⁸ Gróf Klebelsberg Kuno emlékezete. A Gróf
Klebelsberg Kuno Alapítvány füzetek 1. 1994. 42.

¹⁹ JÓBORÚ 1973. 112.

²⁰ A vaszari római katolikus elemi iskola 1930-ban ké-
szült kiállítás fotója. LDM Fotónegatívár V/6171.

²¹ Gróf Klebelsberg Kuno emlékezete. Szeged 1995.
61.

²² 1000 éves a magyar iskola 996-1996. 87.

²³ KORNIS 1928. 18-22.

²⁴ FODOR 1982. 259.

²⁵ Gömbös Gyula azt hangsúlyozta kormányfői prog-
rambeszédében: "A kultúrpolitikának szervesen bele
kell illeszkednie a nemzet életébe. Nem tanítani, ha-
nem nevelni kell - népi-nemzeti alapokon". Ez a for-
dulat tükröződik Kornis Gyula új felfogásában és
Hóman Bálint kultuszminiszter kultúrpolitikai néze-
teiben." Ez a politika a nemzeti öncélúság, a keresz-
tény erkölcsiség és a magyar fajvédelem gondolatán
épült" - összegezte ars poeticá-ját a harmincas évek
végén.; KELEMEN é.n. 34.

²⁶ Mt 1978. 871.; MÉSZÁROS 1996. 42-52.

²⁷ KELEMEN-SETÉNYI, 1994. 45.

²⁸ Sok füzetborító hátoldalára Trianon agresszív, harcos kritikáját nyomtatták: "1920. június 4. Ezen a napon mondották ki a francia Trianonban, a versaillesi park csodaszép palotájában a magyar nemzet halálos ítéletét a győztes hatalmak, amelyet tizennyolc különböző nemzet fiai írtak alá, azok, melyek a győztesekkel szövetségben állottak. Ezen a napon meg lón pecsételve az ezeréves Magyarhaza sorsa -: de ezen a napon egyszermind égő üszköt dobtak bele az európai béke könnyen lobbanó irattárába! A felelőség azoknak a népeknek a lelkiismeretét terheli, kiknek fiai ezt a borzalmas katasztrófát föl idézték! A magyar nemzetnek 282870 négyzetkilométernyi kiterjedésű területéből csak 32,2 % marad meg a birtokában: azaz 91114 négyzetkilométer. Romániának egyedül több terület jut, mint a mekkora a nekünk hagyott csonka országrész. 73 vármegyéből maradt nekünk 14. Romániának 36,4 %, a Cseh-szlovák köztársaságnak 22,2 %, a jugoszláv népeknek 7,4 % és az osztrákoknak 1,8 % jut a földarabolt Magyarországból. Fiume és kerülete a maga 21 négyzetkilométernyi területével nem mint nagy terület, hanem mint kereskedelmileg és közgazdaságilag fontos és pótolhatatlan veszteség szerepel a szomorú számok listáján. A történelem legkegyetlenebb békéje elrabol a magyar nemzettől 10 millió és 783 ezer embert! Nekünk nem marad több, mint 7 millió 482 ezer, ilyen vérlázító esetre a világ teremtése óta nem volt példa." Osváth Lajos harmadik osztályos iparostanonc 1937-ből származó Gyakorlat füzet. LDM A 91.353.3.

²⁹ A Történelem, polgári jogok és kötelességek című, 1936-ban kiadott, tanítók számára írt vezérkönyvben (SZALATSY - FERENCZI 1936. 259-290., LDM A TD 2000.32.1.) az alábbi módszertani útmutatók találhatóak arra, hogy miként kell tanítani a népiskolák 6. osztályaiban a trianoni békeszerződést és annak következményeit: "Március hó 1. hete, 2. óra. Szemléltetési eszközök: Gróf Apponyi Albert arcképe, az elszakított területek szobrai, térkép. Tárgyalás: Trianoni évfordulók. Ezen a napon minden évben egész csonka hazánk területén megkondulnak a harangok, hogy mindenkinek eszébe jusson e rettentő nap emléke. Ilyenkor a harangok bánatos zúgása az egész világnak hírül adja, hogy a magyar nép sohasem fog belenyugodni az igazságtalan s reáknyszerített békeszerződésbe. Nem! Nem! Soha! Kiáltások velem együtt ti is: "Nem! Nem!" Soha!" Országzászlók. Gyászunk jeléül s örök emlékeztetőül Budapesten, a Szabadság-téren, felállították az elszakított területek: Észak, Kelet, Dél és Nyugat szobrait, amelyet minden év június 4-én megkoszorúznak. (Szemléltetés és a szobrok jelentésének megfigyeltetése s megismertetése.) A négy szobor közti téren azóta felállították a félárbocra eresztett "Ország-

zászlót" is. Vajjon mit jelenthet ez? - A félárbocra eresztett zászló hazánk igazságtalan megcsonkítását jelképezi. - Vajjon mikor húzzák fel újra az árbo-csúcsára a magyar lobogót? - Amikor visszaszer-ezük ezeréves határainkat. - Ez a szomorúan lengő magyar országzászló, ma már az ország majdnem minden részében felállított társával egyetemben - mire figyelmeztet minket? - Arra, hogyha előtte elme-gyünk, mindig gondoljunk szerencsétlen hazánkra s igyekezzünk minden erőnkkel a mielőbbi feltámadást előkészíteni. - Hol van a legközelebbi országzászló? - Hogyan adjuk meg a tiszteletet az országzászló előtt? - Kalapunkat megemeljük, a nők pedig felé fordított fejüket meghajtják. - Az országzászló iránti tisztelet egyik megnyilvánulási formája az is, hogy vásár- és ünnepnapokon díszőrséget állanak előtte a cserkészek és a leventék. Begyakorlás vezérszavak alakjában. A trianoni békeszerződés. Gróf Apponyi Albert rá-mutatott a békeszerződés igazságtalan voltára. 1920. június 4. Trianon.

Az elszakított területek szobrai. Országzászlók.

I. törv.-cikk. Magyarország továbbra is királyság. II. törv.-cikk. Magyarország kormányzója Horthy Miklós. Feladat és előkészület. Írd le a vezérszavakat és azt, hogy a mi községünkben évenként hogyan gyászolják meg a békeszerződés aláírásának napját. Olvassátok el a "Mit veszítettünk" című olvasmányt. Érdeklődjétek, hogy tőlünk milyen messze van a trianoni határ?"

A vezérkönyv 4 külön órában foglalkozik e témával, amely az összefoglaló órákon is megjelenik.

A magyar állam, magyar nemzet témánál a "Begya-korlás" címszónál az alábbiak olvashatók: "A táblára írt vezérszavak alapján összefoglaljuk a tanultakat. A mi államunk most szegény, csonka, erőtlen. Pedig mindannyian újra erősnek, nagynak, hatalmasnak szeretnénk látni. Gondoljátok el, hogy idővel úgy megszaporodunk, hogy tízszer annyian leszünk, mint most. Mit fogunk akkor csinálni? - Visszavesszük hazánkat. - Azt még előbb is meg fogjuk tenni. Az állam ereje azonban nem a lakosok számától függ fő-képen, hanem attól, hogy lakói mennyire szeretik egymást és a hazát. Nekünk közös volt az ezeréves multunk, közös a mostani szenvedésünk s közősek a jövőben megvalósítandó terveink. Ha így valamennyiünket összefűz, egységbe kovácsol a nemzeti ér-zés, akkor igazán nagyok és erősek leszünk s a reví-ziót elfogjuk érni. Most pedig olvassuk el Arany J.: Mi a haza? c. olvasmányát." A 60699/1935. sz. VKM rendelet az iskolai év országzászló előtti megnyitójá-ról szól. Ennek alapján azon a településen, ahol or-szágzászló van nyilvános helyen, az előtt lehet meg-tartani az évnyitót. (Tisztelegés az országzászló előtt, tanító, vagy tanár beszéde, tanuló alkalmi vers sza-valata, az ifjúság hazafias éneke, tisztelgő elvonulás).

³⁰ "Velemjáró" A magyar ifjúság számára. 1941-42. Le-vente kézikönyv 38.

ADDITIONAL MATERIAL TO THE NATIONAL AWARENESS MUSEUM DOCUMENTS ON SCHOOL EDUCATION IN HUNGARY BETWEEN THE TWO WORLD WARS

With the loss of the First World War, revolutions, and the dictate of the Treaty of Versailles, a dramatic change occurred in the history of Hungary, which could not only be measured in material losses, but was also expressed in serious social problems, and in increasingly dangerous political thought and practice.

Schools had a deciding role in this system, as political goals could be attained most effectively through education and training. The basic aims remained constant in the period, but these were subjected to repeated modification, corresponding to changes in the political-ideological viewpoint. On 1 August 1919, after the defeat of the Hungarian Soviet Republic, Hungarian new nationalism took shape with undisguised crudity. With the reintroduction of compulsory religious education in the schools, the course not only wished to achieve the consolidation of a religious-moral basis for education, but qualitatively and structurally, the new mechanism of faith education was made the backbone of the training programme.

As an intermediate compromise of cultural-political concepts totally opposed to the left-wing viewpoint, the essence of the national educational programme became the artificial incitement of nationalism and the popularisation of a militarist mentality.

Trauma was caused by the Peace Treaty of Versailles, and there was no social stratum, group or political party in the county which would not have demanded revision.

Legislation brought by the Ministry of Religion and Public Education in 1920, prescribed the nurturing of a patriotic spirit by means of the schools system. In October 1920, legislation on "national prayer" also appeared. The national education spirit was also reinforced by the fact that the slogans of irredentism were constantly present in text books and on the covers of exercise books. Exercise books, atlases and photographs from elemen-

tary schools of the county are preserved in the documentation department of the Museum "Laczkó Dezső", and are evidence of this mentality throughout the period.

There are many documents with regard to the Scout and Levente (a paramilitary youth movement) organisations, which promoted the achievement of cultural-political militarism.

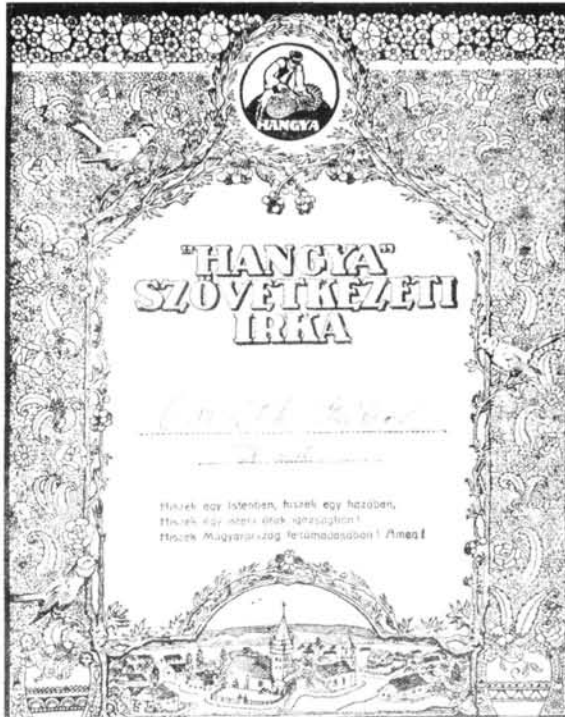
At the time of the Bethlen consolidation, thanks to the Minister of Education Kuno Klebelsberg, neo-nationalism was manifested in a more moderate form, where in the revisionist propaganda, peaceful cultural competition and the suggestive idea of the cultural superiority of Hungary came to the forefront. Klebelsberg wished to implement his national education programme in the area of public education policy by reformation and further development of the system of cultural institutions.

From the 30s, changes also occurred in cultural policy, which were followed by changes, the great majority in an extreme right-wing direction, to the face of the political system. The comprehensive and aggressive national education programme brought a turning point, in the development and realisation of which in the cultural area, the Minister of Education Bálint Hóman played a significant role. The totalitarian education attempts, in the interests of revenge and the political-military goal, were mobilised and increasingly openly embodied in the school documents and study plans of the thirties, and in the activities of the movements which also affected the school education work.

Out of the situation in Hungary after Versailles, a cultural policy came into being in the course of two decades, which by the end of the period had become embodied in a distorted, antidemocratic public education system, where school education reflected the political and ideological aspirations and promoted the deformation of national consciousness.

1. ábra. Színezett alumíniumtábla a Magyar Hiszekeggyel. LDM A 86.17.1.
 Figure 1. Coloured aluminium plaque with the Hungarian Creed. LDM A 86.17.1.

2. ábra. Iskolai füzet 1935. LDM A 91.352.1.
 Figure 2. School exercise book, 1935. LDM A 91.352.1.

3. ábra. A veszprémi kegyesrendi gimnázium 126. Szt. Imre cserkészcsapatának 20 évi krónikája 1941-ből. LDM A TD 85.108.1.
 Figure 3. The 1941 20th anniversary chronicle of the 126th St Imre Scout Troop from the Veszprém Piarist High School. LDM A TD 85.108.1.

HIRDETÉS.

Az 1921. évi LIII. L-c. végrehajtása tárgyában kiadott 1924. évi 9000. sz. Vallas- és közoktatásügyi miniszteri rendelet 10. §-a értelmében minden 12-ik életévét betöltött iskolába nem járó ifjú azon év december végéig, melyben 21. életévét betölti, köteles a rendelet szerinti szervezett testgyakorlásban résztvenni.

A közzétett táblány szerint kötelező testgyakorlási (foglalkoztatási) órák minden Vasárnap délután 2 óráig a Move és VTC sportpályán tartandók.

Mindazon önálló, kényerkeresettel bíró testnevelésre kötelezettek, akik ezen testgyakorlási órákról indokolatlanul elmaradnak. A testnevelési óráról való elmaradása minden egyes esetben ép úgy, akárcsak az iskolában igazolandó, valamint az a szülő, gyám, munkaadó, vagy más egyén, aki a háztartásában élő és felügyelete alatt álló, vagy gondozására bízott kiskorút testgyakorlási kötelezettségének teljesítésében figyelmen kívül hagyja, az akadályozza, vagy figyelmen kívül elnére sem gondoskodik arról, hogy a

testnevelésre kötelezett testgyakorlási kötelezettségét a levente egyesület keretén belül teljesítse, **eg 7 millió koronáig terjedhető pénzbírsággal sújtandó.**

Mivel a tárgyban lezártan kiadott felhívásain eredménytelenek maradtak, figyelemmel szembe, ahhoz illik, hogy a mulasztásukat szankcionálva a táblány teljes szigorúval fogok eljárni.

Felhívom a testnevelésre kötelezetteket, hogy a folyó évi június hó 6-án délután 2 órakor a Move sportpályán és azontul minden vasárnap délután 2 órakor a testnevelési vezető beosztása szerint a VTC és Move sportpályán jelenjenek meg.

Leventék!

Ezt a szép megszólítást ki kell érdemelniük, erre a névre csak úgy lesztek méltók, ha régtől dallos idők leventéinek minden szépért, nemes célért és hazáért fészelt fűtől felkelt és csodás küzdelmeket játszi könnyedséggel bíró edzett testtel akarjátok, ügykeztetek és tudjátok megszerezni.

A mi városunk ifjusága ósi idők óta ott járt, ahol a hazáért kellett élni és küzdeni. Ezen a leventék az a harc leventéi, amely erre képtelenek!

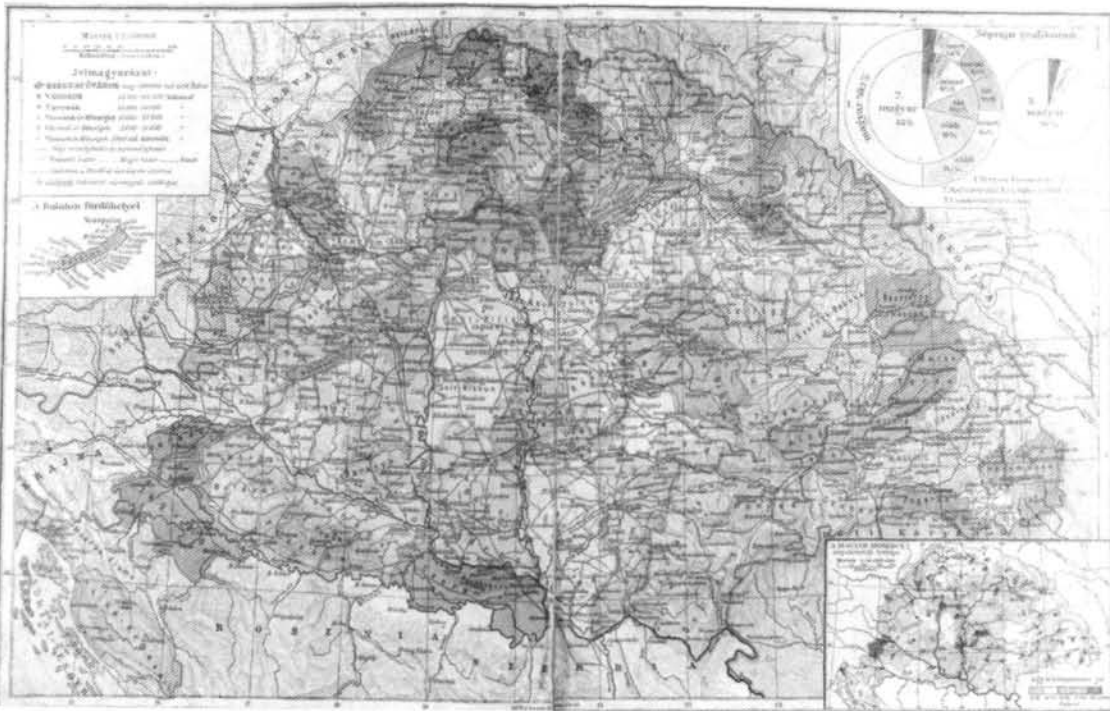
A körülöttünk lévő minden községnek vannak lelkes leventéi és leventéi csapatai. Mutassátok meg, hogy ti is akartok és tudtok leventék lenni!

Veszprém, 1926. évi május hó 23-án.

Dr. Komjáthy,

4. ábra. Dr. Komjáthy László veszprémi polgármester hirdetése a leventék kötelezettségéről, 1926. május 29. LDM A 66.1089

Figure 4. Announcement by László Komjáthy, the Major of Veszprém, on the obligations of the Leventes, 29 May 1926. LDM A 66.1089

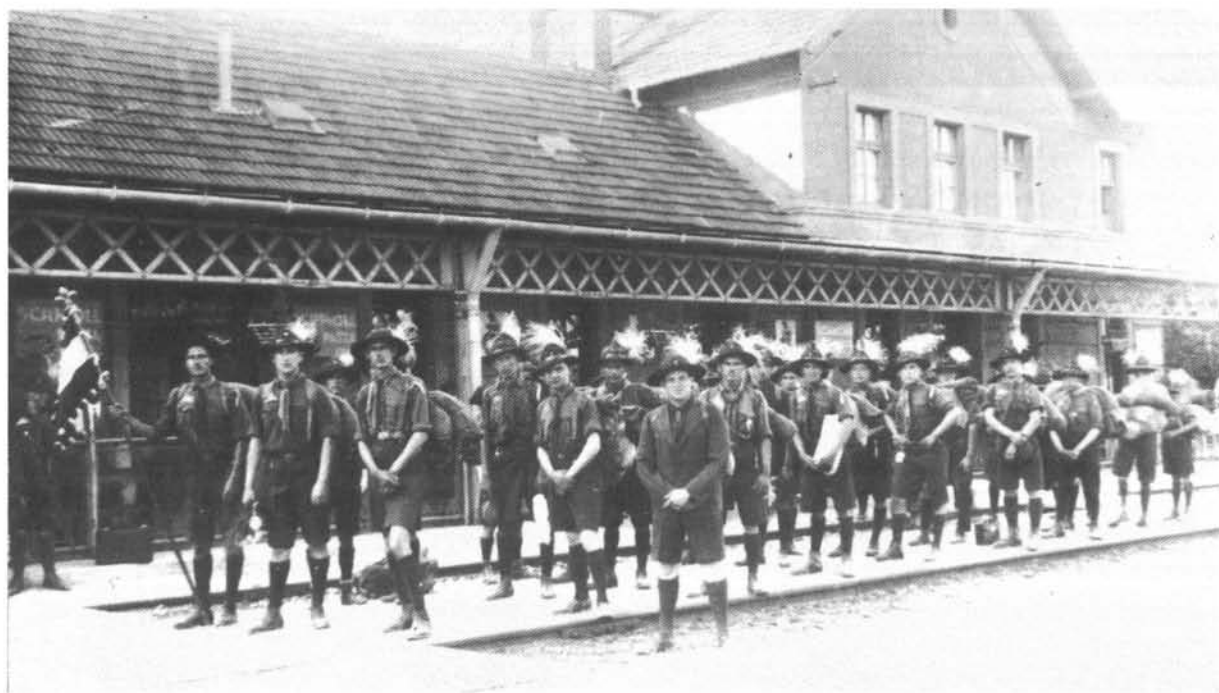
5. ábra. Csonka Magyarország térképe a római katolikus elemi népiskolák földrajzi atlaszából, 1927 LDM A TD 79.46.1. Figure 5. Map of truncated Hungary, from the geographical atlas of the Roman Catholic public elementary schools, 1927 LDM A TD 79.46.1.

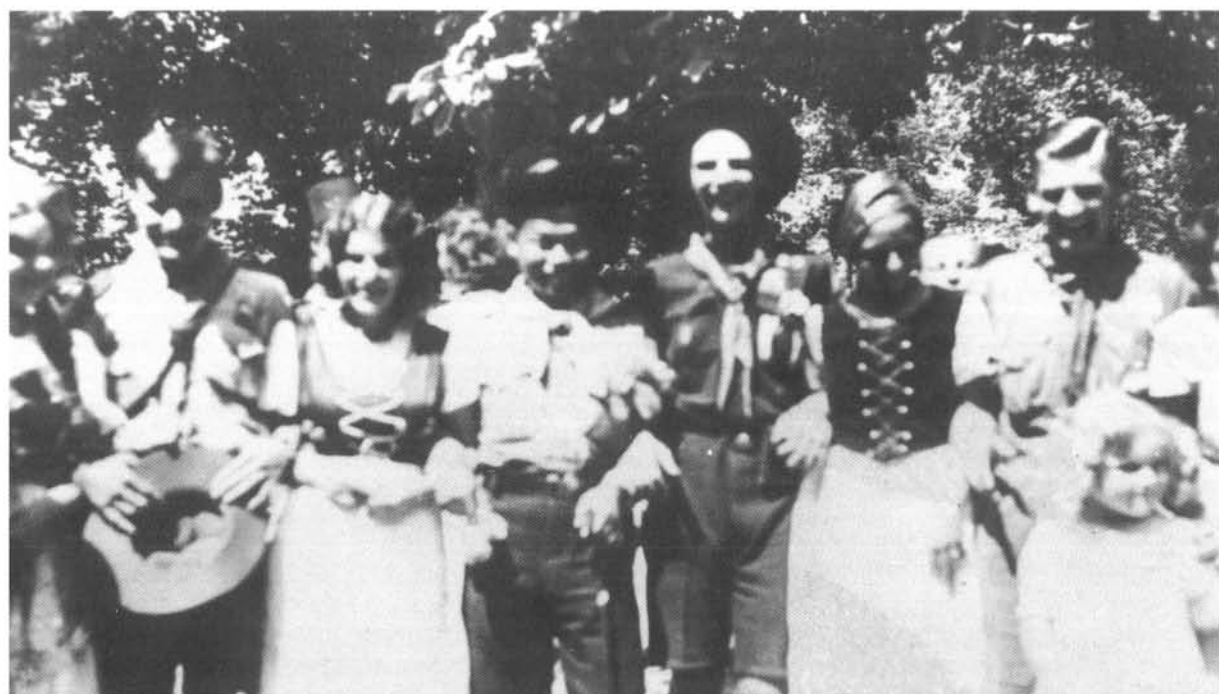
6. ábra. A vaszari római katolikus elemi iskola tanügyi kiállítása. LDM Fotonegativtár V/6171
Figure 6. Exhibition of educational material from Vaszar Roman Catholic elementary school.
LDM Photographic negatives store V/6171

7. ábra. Lennert Sebestyén veszprémi cserkész egyenruhában. LDM A F 87.29.1.
Figure 7. Sebestyén Lennert, a Veszprém Scout in uniform. LDM A F 87.29.1.

8. ábra. Jamboree Veszprém, 1933. LDM A 66.1485.154.
Figure 8. Jamboree in Veszprém, 1933. LDM A F 66.1485.154.

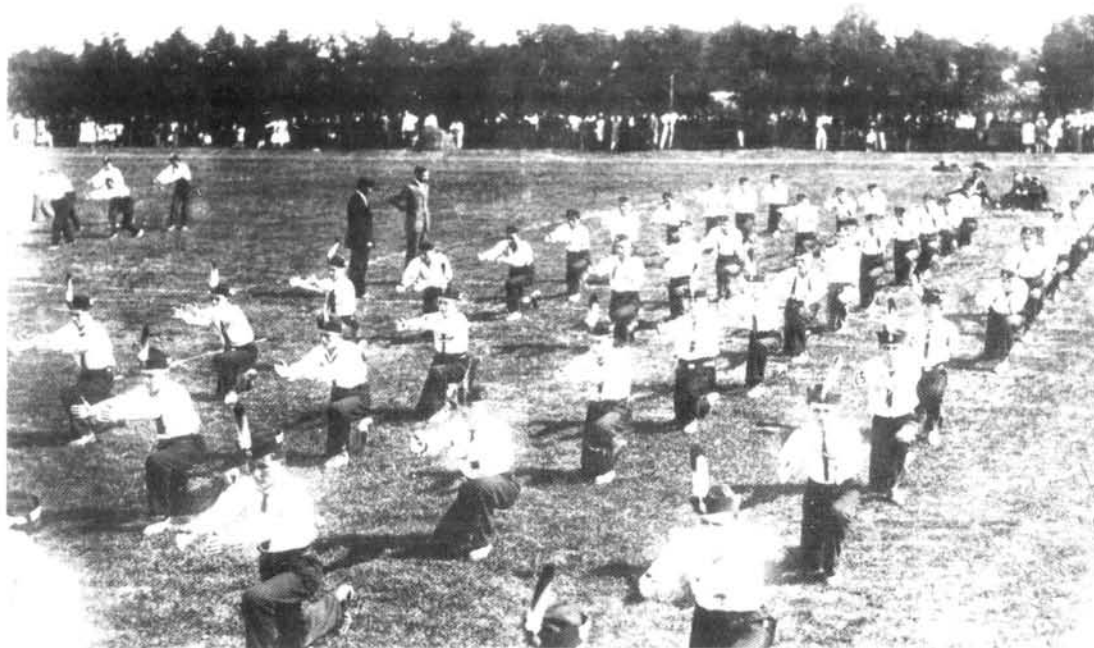
9. ábra. Jamboree Veszprém, 1933. LDM A 66.1485.167.
Figure 9. Jamboree in Veszprém, 1933. LDM A F 66.1485.167.

10. ábra. Iskolai füzet 1937. LDM A 91.353.3.
 Figure 10. School exercise book, 1937. LDM A 91.353.3.

11. ábra. Horányi Sándor veszprémi diák fehér, ünnepi Boeskai-ruhája, 1940-es évek eleje. LDM A F 87.17.1.
 Figure 11. Ceremonial white Boeskai suit belonging to Veszprém student Sándor Horányi, early 1940s. LDM A F 87.17.1.

12. ábra. Leventegyakorlat a veszprémi MOVE pályán, 1930-as évek. LDM Fotonegativtár V/6447
 Figure 12. Levente exercises on Veszprém MOVE field, 1930s. LDM Photographic negatives store V/6447

13. ábra. Tótvázsonyi lányok magyar ruhában. LDM Fotonegativtár V/16149
Figure 13. Tótvázsony girls in Hungarian costume. LDM Photographic negatives store V/16149

14. ábra. Népiszkolai címetábla. LDM 85.26.1.
Figure 14. Sign-board of an elementary school.. LDM 85.26.1.

